

СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦІЯНТІВ

CREATING AN EDUCATIONAL ENVIRONMENT AT HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS WITH SPECIFIC TRAINING CONDITIONS FOR EFFECTIVE FORMATION OF FUTURE POLICE OFFICERS' LEGAL CULTURE

Посилення уваги до формування правової культури майбутніх поліціантів зумовлено імплементацію положень Закону України «Про національну поліцію». Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми є створення в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання спеціального освітнього середовища. У роботі висунуто гіпотезу про те, що формування правової культури майбутніх поліціантів буде ефективним, якщо розробити й запровадити організаційно-педагогічне забезпечення складників освітнього середовища закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання: 1) організаційно-управлінського, що передбачає створення матеріально-технічного та навчально-технологічного підґрунтя освітнього процесу; координацію взаємодії курсантів, викладачів, командирів, адміністрації, представників служб закладу; створення сприятливих умов для правового виховання й самовиховання кожного курсанта; удосконалення відповідної професійної компетентності викладачів; 2) змістового, спрямованого на створення інформаційного поля для задоволення освітніх потреб курсантів, оволодіння ними правовими знаннями й вироблення необхідних умінь їх застосування в професійній діяльності; 3) комунікативного, орієнтованого на створення сприятливої психологічної атмосфери в закладі, установлення всіх необхідних для формування правової культури курсантів видів комунікативних зв'язків на основі реалізації принципів взаємоповаги, толерантності, верховенства права.

Для перевірки гіпотези дослідження упродовж 2018–2019 рр. було проведено педагогічний експеримент на базі Харківського національного університету внутрішніх справ. Експериментальну групу Е було сформовано 145-ма курсантами, контрольну групу К – 135-ма курсантами. Критеріями для визначення рівнів (високий, середній, низький) сформованості правової культури послуговували такі: мотиваційний (сформованість інтересу до професійної діяльності, ціннісного ставлення до оволодіння правовою культурою); когнітивний (засвоєння правових знань, професійно-правове мислення курсантів); діяльнісний (наявність практичних умінь, які характеризують рівень сформованості правової культури курсантів); особистісний (виявлення особистісних якостей, що характеризують сформованість правової культури); рефлексивний (сформованість рефлексивних умінь, адекватність самооцінки). Для діагностики результатів формування правової культури майбутніх поліціантів за визначеними критеріями і показниками скористалися такими методиками: педагогічним спостереженням; анкетуваннями «Я і моя професія», «Мої інтереси й захоплення», «Спрямованість курсантів на успішну професійну діяльність»; тестами «Діагностика про-

фесійних характеристик майбутнього поліціанта» (адаптований тест М. Вудкока та Д. Френсіса), «Схильність майбутнього поліціанта до професійної діяльності», «Рівень домагань»; тестом-опитувальником МУН А. Реана; методом незакінчених речень; методом експертної оцінки та самооцінки творчих задатків і вмінь курсантів; ранжуванням найважливіших особистісних і професійних якостей сучасного офіцера; діагностикою здатності до самоактуалізації, самокорекції; створення психологічного портрета «ідеального поліціанта» та професійного автопортрета тощо.

Результати педагогічного експерименту засвідчили ефективність запропонованого організаційно-педагогічного забезпечення освітнього середовища закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання, спрямованого на формування правової культури майбутніх поліціантів. Зокрема, в експериментальній групі кількість курсантів із високим рівнем правової культури збільшилася на 34,2 %, а в контрольній групі цей показник становив лише 6,1 %. Вірогідність результатів експериментальної роботи доведено методами математичної статистики за допомогою критерію Пірсона.

Ключові слова: освітнє середовище, формування, правова культура, заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання, майбутні поліціанты, організаційно-педагогічне забезпечення.

Increased attention to forming future police officers' legal culture is due to the implementation of the Law of Ukraine "On National Police" provisions. One way to solve this problem is to create a special educational environment at higher education institutions with specific training conditions. This research paper proposes a hypothesis that forming future police officers' legal culture will be effective provided that educational environment components organizational and pedagogical support is developed and implemented at higher education institutions with specific training conditions: 1) organizational-managerial component, which involves creating logistical and educational-technological basis of the educational process; coordinating interaction between cadets, lecturers, commanders, administration, institution services representatives; creating favorable conditions for each cadet's legal education and self-education; improving lecturers' relevant professional competence; 2) content component, aimed at creating an information field to meet cadets' educational needs, to contribute to their legal knowledge mastery and necessary skills development for their further application to professional activity; 3) communicative component, focused on creating a favorable psychological atmosphere at the institution, establishing all the necessary communicative relations types based on mutual respect, tolerance, rule of law principles implementation for forming cadets' legal culture.

УДК 340.12:17]:351.74(043.5)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/24-1.33>

Зеленська Л.Д.,
докт. пед. наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Попова О.В.,
докт. пед. наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Шарапова О.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри філології, перекладу
та стратегічних комунікацій
Національної академії
Національної гвардії України

To test the research hypothesis, a pedagogical experiment was conducted on the basis of Kharkiv National University of Internal Affairs during 2016–2017 academic year. Experimental group E consisted of 145 cadets, control group C – of 135 cadets. The criteria for determining the legal culture formation levels (high, medium, low) were as follows: motivational criterion (formation of interest to professional activity, value of legal culture mastery); cognitive criterion (mastering legal knowledge, professional and legal thinking); activity criterion (practical skills that characterize cadets' legal culture formation level); personality criterion (identification of personal qualities that characterize legal culture formation); reflexive criterion (reflexive skills formation, self-esteem adequacy). To diagnose the results of forming future police officers' legal culture according to the determined criteria and indicators, the following methods were used: pedagogical observation; questionnaires "Me and my profession", "My interests and hobbies", "Cadets' aim at successful professional activity"; tests "Future police officer's professional characteristics diagnostics" (adapted test of M. Woodcock and D. Francis), "Future police officer's propensity to professional

activity", "Level of claims"; A. Rean's MUN test questionnaire; unfinished sentences method; cadets' creative talents and skills expert assessment and self-assessment method; modern officer's most important personal and professional qualities ranking; self-actualization, self-correction ability diagnostics; creating a "perfect" police officer's psychological portrait and a professional self-portrait, etc.

The results of the pedagogical experiment testified to the effectiveness of the proposed organizational and educational environment pedagogical support at higher education institutions with specific training conditions aimed at forming future police officers' legal culture. Thus, in the experimental group the number of cadets with a high level of legal culture increased by 34.2 %, and in the control group this index was only 6.1 %. The probability of the results of experimental work is proved by means of mathematical statistics using Pearson's criterion.

Key words: *educational environment, formation, legal culture, higher education institutions with specific training conditions, future police officers, organizational and pedagogical support.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Прийняття та імплементація положень Закону України «Про Національну поліцію» (2015) у межах реформування органів внутрішніх справ (далі – ОВС) зумовило принципові зміни в теорії й практиці професійної підготовки майбутніх поліціантів, зокрема формування в них правової культури. Пріоритетним стає формування правової культури працівників ОВС України відповідно до міжнародно-правових вимог, використання позитивного досвіду країн Європи, що вже усвідомили необхідність створення єдиного стандарту підготовки поліціанта, та поширення власної позитивної практики. Загальний культурний рівень правоохоронця сьогодні не може бути нижчий за культуру інших службових осіб держави, пересічних громадян, а також правопорушників. Водночас відмінні ознаки самої професійної діяльності поліціантів від працівників інших правоохоронних структур зумовлює специфічні особливості формування в них правової культури, що вимагає спеціального організаційно-педагогічного забезпечення освітнього середовища в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Актуальність зазначеної проблеми полягає також і у виявленні специфічних особливостей правової культури поліціантів, які зумовлені цілою низкою ознак та умов їхньої професійної діяльності, професійного навчання та внутрішніх корпоративних форм взаємостосунків; критеріїв, за якими професійно-правова культура поліціантів як певна субкультура, взаємодіє з правовою культурою працівників інших правоохоронних органів і правовою культурою суспільства загалом. Отже, є потреба в системному вивченні шляхів формування і вдосконалення професійної правосвідомості та правової культури майбутніх поліціантів у процесі їхньої професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукової літератури дає підстави констатувати, що, незважаючи на досить ґрунтовне розроблення питань правового виховання працівників ОВС та шляхів його вдосконалення (Л. Суровська [22], О. Данильян, О. Петришин [4], О. Костенко [10], І. Коваленко [9], О. Кравченко [11], С. Курка [12], Д. Мальцев [15] та інші), проблема формування правової культури майбутніх поліціантів не стала предметом окремого дослідження. Науковці, розробляючи питання вдосконалення професійної підготовки майбутніх поліціантів в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, зосереджували увагу переважно на засадничих основах процесу формування правової культури працівників правоохоронних органів, її змісті, особливостях і рівнях (С. Легуша [14], Є. Мануйлов [16], Ю. Калиновський [8]); формах, методах, засобах формування зазначеної культури (Р. Сербін [20], В. Бігун [2], О. Моргунов [17], Р. Андрусишин [1] та інші). Проте проблема створення освітнього середовища в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання для ефективного формування правової культури майбутніх поліціантів, питання його організаційно-педагогічного забезпечення не знайшли цілісного вивчення в психолого-педагогічних дослідженнях.

Мета статті – розкрити організаційно-педагогічне забезпечення освітнього середовища закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання, спрямованого на формування правової культури майбутніх поліціантів. Визначену мету конкретизовано в таких завданнях:

- уточнити суть базових понять досліджуваної проблеми;
- визначити структуру та особливості освітнього середовища ЗВО зі специфічними умовами навчання, які готують поліціантів;

– розробити й експериментально перевірити організаційно-педагогічне забезпечення складників освітнього середовища ЗВО зі специфічними умовами навчання для формування правової культури майбутніх поліціантів.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу праць М. Подберезського, М. Васильєвої, Я. Яковенко [18], С. Курки [12], Є. Мануйлова [16], В. Ільїної [13] та інших учених правову культуру майбутнього правоохоронця визначено як особистісне утворення, що інтегрує в собі сукупність мотивів і цінностей, правових знань, умінь і морально-етичних якостей, які визначають правомірну поведінку і стимулюють правоохоронну діяльність.

Аналіз наукових праць (В. Слободчиков [21], В. Ясвін [26], В. Ільїна [13], Л. Калашнікова [7] та інші) дав підстави стверджувати, що формування правової культури майбутніх поліціантів вимагає створення сприятливого освітнього середовища, яке дає змогу забезпечити оптимальний перебіг процесів навчання та розвитку майбутніх фахівців.

Освітнє середовище закладу вищої освіти розглядаємо як сукупність умов та обставин, що впливають на функціональне й просторове об'єднання суб'єктів освітнього процесу, між якими встановлюються тісні різнопланові групові взаємозв'язки й реалізуються особистісні, навчально-професійні та професійні потреби, інтереси й здібності. Педагогічний потенціал освітнього середовища полягає в тому, що воно сприяє перетворенню зовнішніх ставлень у внутрішню структуру особистості; створює сприятливі умови для всебічного розвитку й саморозвитку особистості; наповнює етично-естетичними цінностями суб'єктів навчання й виховання; забезпечує поширення нових культурних цінностей; стимулює групові інтереси; посилює взаємостосунки; допомагає засвоєнню соціального досвіду й набуттю якостей, необхідних людині для життя та фахівцю в професійній діяльності [7].

У структурі освітнього середовища закладів вищої освіти науковці (В. Слободчиков [21], В. Ясвін [26]), виокремлюють такі складники: організаційно-управлінський, змістовий, комунікативний.

Особливості освітнього середовища закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які готують майбутніх поліціантів, зумовлюються їхніми пріоритетними завданнями: виховання курсантів у дусі відданого служіння українському народові, сумлінного ставлення до виконання службових обов'язків, навчання, непримиримості до недоліків, до правопорушень, свідомого прагнення стати висококваліфікованими фахівцями; підготовки майбутніх поліціантів морально й фізично здоровими, загартованими, спроможними долати можливі труднощі служби; формування на базі загальноосвітньої підготовки майбутніх поліціантів їхньої професійної спрямованості.

З огляду на вищезазначене нами зроблено **припущення**, що формування правової культури майбутніх поліціантів буде ефективним, якщо розробити й запровадити організаційно-педагогічне забезпечення складників освітнього середовища закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання: 1) *організаційно-управлінського*, що передбачає створення матеріально-технічного та навчально-технологічного підґрунтя освітнього процесу; координацію взаємодії курсантів, викладачів, командирів, адміністрації, представників служб закладу; створення сприятливих умов для правового виховання й самовиховання кожного курсанта; удосконалення відповідної професійної компетентності викладачів; 2) *змістового*, спрямованого на створення інформаційного поля для задоволення освітніх потреб курсантів, оволодіння ними правовими знаннями й вироблення необхідних умінь їх застосування в професійній діяльності; 3) *комунікативного*, орієнтованого на створення сприятливої психологічної атмосфери в закладі, установах всіх необхідних для формування правової культури курсантів видів комунікативних зв'язків на основі реалізації принципів взаємоповаги, толерантності, верховенства права.

Для перевірки гіпотези дослідження проведено педагогічний експеримент на базі Харківського національного університету внутрішніх справ. Експериментальну групу Е було сформовано 145-ма курсантами, контрольну групу К – 135-ма курсантами. Експеримент проводився в природних умовах, без порушення перебігу освітнього процесу. До організації та проведення експерименту було залучено 9 викладачів і командирів.

Головною метою констатувального етапу експерименту було з'ясування вхідного рівня сформованості в курсантів правової культури. Це вимагало визначення необхідних критеріїв і показників, серед яких виокремлено такі: мотиваційний (сформованість інтересу до професійної діяльності, ціннісного ставлення до оволодіння правовою культурою); когнітивний (засвоєння правових знань, професійно-правове мислення курсантів); діяльнісний (наявність практичних умінь, які характеризують рівень сформованості правової культури курсантів); особистісний (виявлення особистісних якостей, що характеризують сформованість правової культури); рефлексивний (сформованість рефлексивних умінь, адекватність самооцінки).

Метою формувального етапу експерименту була перевірка ефективності організаційно-педагогічного забезпечення освітнього середовища закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання для формування правової культури майбутніх поліціантів.

Забезпечення *організаційно-управлінського складника* освітнього середовища закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання

передбачало організацію науково-методичної роботи, яку спрямовували на вдосконалення професійної компетентності викладачів щодо формування правової культури курсантів. Із метою підвищення рівня правової культури для викладацького корпусу провели науково-методичний семінар «Формування правової культури майбутнього поліціанта», під час якого викладачі мали змогу поглибити знання щодо норм чинного законодавства, отримати інформацію про внесені зміни й доповнення до чинних нормативно-правових актів. Для забезпечення науково-методичної підготовки викладачів до формування правової культури курсантів застосовували інтерактивні методи і форми (проблемну лекцію, лекцію із заздалегідь запланованими помилками, лекцію брейнстормінг, мультимедійну лекцію, ділову та рольову гру, психолого-педагогічний тренінг тощо), проводили майстер-класи. За необхідності педагогам надавали індивідуальні консультації, організовували психологічну допомогу, проводили індивідуальні бесіди.

Особливу увагу приділили відповідному матеріально-технічному та навчально-технологічному забезпеченню процесу формування правової культури, створенню сприятливих умов для правового виховання й самовиховання кожного курсанта, забезпечуючи так особистісно-орієнтований підхід у професійній підготовці майбутніх поліціантів.

Із метою забезпечення змістового складника освітнього середовища нами було розроблено авторську концепцію викладання правових і суспільно-гуманітарних навчальних дисциплін. Також було розроблено авторський спецкурс «Правова культура поліціанта», практикуми з правових дисциплін, що були спрямовані на розв'язання таких завдань: поглиблення знань курсантів щодо суті й змісту правої культури, розуміння основних положень законодавства України та міжнародного права; формування в майбутніх поліціантів розуміння права як відкритої системи, що базується на невіддільності суспільства від держави; оволодіння курсантами навичками орієнтуватися в системі законодавства та співвідносити юридичний зміст правових норм із реальними подіями суспільного життя, що необхідно для вироблення навичок професійного мислення.

Для розвитку потреби в правових знаннях та інтересу до оволодіння ними використовували різноманітні шляхи й засоби, а саме: забезпечення новизни й цікавості навчального матеріалу, наведення в процесі викладу нового матеріалу яскравих прикладів і фактів із професійної практики поліціантів, прикладів правових колізій тощо, забезпечення зв'язку знань із майбутньою професією, із життєвими планами й орієнтаціями курсантів; рецензування відповідей товаришів, оцінка усних відповідей і письмових робіт інших курсантів;

участь у створенні ситуацій самоперевірки, аналізу особистих пізнавальних і практичних дій тощо.

У процесі навчання майбутніх поліціантів постійно спонукали професійно мислити, самостійно приймати виважені рішення під час розв'язання проблемних ситуацій різного рівня складності на основі верховенства права. Важливу роль відводили формуванню вмінь курсантів працювати й аналізувати нормативно-правові акти, виявляти неправомірні дії та формулювати висновки, висловлювати пропозиції щодо їх усунення, надавати правову допомогу. Для цього на заняттях широко використовували дидактичні ігри професійного спрямування, які були орієнтовані на активізацію й розвиток правового мислення курсантів, наприклад такі сюжетно-рольові й ділові ігри, як: «Виїзд на ДТП», «Розмова з правопорушником», «Пресконференція», «Мій законопроект» тощо. Зазначені ігри дали можливість курсантам більш глибоко усвідомити роль права в суспільстві, його вплив на суспільні відносини, взаємозв'язок усіх членів суспільства, усвідомити неможливість встановлення власних норм, законів і діяльності відповідно до них.

Застосування зазначених методів давало можливість курсантам більш ґрунтовно ознайомитися з функціональними обов'язками представників різних правоохоронних органів, відчувати себе учасником процесуальних відносин і, відповідно, осмислювати норми процесуального права.

У позааудиторний час викладачі проводили додаткові заняття, консультації, індивідуально працювали з курсантами, надавали їм допомогу в роботі з інформаційними джерелами правознавчого характеру під час підготовки рефератів, навчальних проєктів, наукових робіт, захист яких відбувався наприкінці кожного семестру з метою моніторингу змін у рівнях сформованості правової культури майбутніх поліціантів.

До забезпечення інформаційного поля освітнього середовища закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання, спрямованого на формування правової культури поліціантів, залучали представників усіх служб. Наприклад, працівники бібліотеки знайомили викладачів, командирів і курсантів із новою правовою, юридичною, навчально-методичною літературою, з публікаціями в періодичних виданнях відповідної тематики. Це відбувалося під час проведення педагогічних нарад, виховних годин із курсантами тощо. Бібліотекарем було влаштовано «Інформаційний куточок майбутнього поліціанта», матеріали якого постійно оновлювалися. Слід зазначити, що до цієї роботи залучали й курсантів.

Систематично в закладі проводилися виховні заходи з правової тематики (бесіди, дискусії, круглі столи, ток-шоу, брейн-ринг, «Тиждень права» тощо).

Забезпечення комунікативного складника освітнього середовища спрямовувалося на створення сприятливої психологічної атмосфери на заняттях і в позааудиторний час, установлення всіх необхідних для формування правової культури курсантів видів комунікативних зв'язків на основі реалізації принципів взаємоповаги й толерантності, що забезпечувало створення оптимальних передумов для задоволення індивідуальних освітніх інтересів і потреб кожної особистості, її самореалізації. У процесі розбудови комунікації командири приділяли значну увагу розвитку в майбутніх поліціантів ціннісного ставлення до правової культури, прагнення до професійного самовдосконалення в зазначеному напрямі.

Упродовж формувального етапу експерименту систематично проводилася діагностика проміжних результатів формування правової культури майбутніх поліціантів. Кількісні результати експериментальної роботи наведено в таблиці 1.

Як свідчать наведені в таблиці дані, за всіма визначеними критеріями й показниками в курсантів, які входили до складу експериментальної групи, зафіксовано більш суттєві позитивні зміни

в рівнях сформованості правової культури, порівняно з курсантами контрольної групи. Це підтверджує висунуту гіпотезу. Вірогідність результатів експериментальної роботи доведено засобами математичної статистики за допомогою критерію Пірсона.

Для розрахунків вірогідності результатів, одержаних на початку експерименту і після нього, застосовувались не відсоткові, а абсолютні дані (табл. 2).

Для перевірки вірогідності даних експерименту було складено таблиці 2x3, де 2 – кількість вибірок (вибірка до і вибірка після експерименту), 3 – це кількість рівнів сформованості правової культури (високий, середній, низький) (табл. 3–4).

Вибірки курсантів були випадкові та незалежні. Вимірювані властивості (показники сформованості правової культури майбутніх поліціантів) визначали за трьома рівнями – високим, середнім, низьким.

Аналіз таблиці 3 свідчить про наявність кількісних змін значень для всіх трьох рівнів сформованості правової культури майбутніх поліціантів, а тому згідно з таблицею критичних значень ста-

Таблиця 1

Узагальнені результати експериментальної роботи (у %)

Рівні сформованості правової культури курсантів	ЕГ (145 осіб)		КГ (135 осіб)	
	Констат. етап	Контр. етап	Констат. етап	Контр. етап
Високий	12,2	46,4	11,3	17,4
Середній	36,6	40,3	36,5	42,0
Низький	51,1	13,5	52,1	40,6

Таблиця 2

Узагальнені результати формувального експерименту (абсол. дані)

Рівні сформованості правової культури курсантів	ЕГ (145 осіб)		КГ (135 осіб)	
	Констат. етап	Контр. етап	Констат. етап	Контр. етап
Високий	18	67	15	23
Середній	53	58	49	57
Низький	74	20	71	55

Таблиця 3

Розподіл показників рівнів сформованості правової культури курсантів групи ЕГ (підрахунок статистики критерію с)

Вибірка курсантів	Категорія 1 (високий рівень)	Категорія 2 (середній рівень)	Категорія 3 (низький рівень)
Констатувальний етап	Q11 = 18	Q12 = 53	Q13 = 74
Контрольний етап	Q21 = 67	Q22 = 58	Q23 = 20

Таблиця 4

Розподіл показників рівнів сформованості правової культури курсантів групи КГ (підрахунок статистики критерію с)

Вибірка курсантів	Категорія 1 (високий рівень)	Категорія 2 (середній рівень)	Категорія 3 (низький рівень)
Констатувальний етап	Q11 = 15	Q12 = 49	Q13 = 71
Контрольний етап	Q21 = 23	Q22 = 57	Q23 = 55

тики, що мають розподіл χ^2 з кількістю ступенів свободи u , для рівнів значущості α , де $u = C - 1 = 3 - 1 = 2$, критичне значення $T_k = 5,991$ [3, с. 96].

Статистику критерію χ^2 результатів рівнів сформованості правової культури курсантів обчислювали за формулою (1):

$$T = \frac{1}{n_1 n_2} \sum_{i=1}^c \frac{(n_1 Q_{2i} - n_2 Q_{1i})^2}{Q_{1i} + Q_{2i}}, \quad (1)$$

де n_1 і n_2 – обсяги двох вибірок із двох сукупностей; C – кількість категорій; Q_{ij} – значення елементів таблиці, що вказує кількість елементів j -тої вибірки, які належать до i -тої категорії.

Для педагогічних досліджень рівень значущості а приймають п'ятивідсотковий, тобто прийнятий рівень значущості $\alpha = 0,05$ [3, с. 96].

Під час підстановки у формулу відповідних значень отримуємо, що $T = 60,872 > T_k = 4,320$ – критичного значення статистики χ^2 з двома ступенями свободи для рівня значимості $\alpha = 0,05$. Згідно з правилом прийняття рішення отриманий результат дає підстави для відхилення нульової гіпотези, тобто експериментальна робота з курсантами групи ЕГ сприяла сформованості в них правової культури.

Відповідно до статистичних підрахунків зміни в рівнях сформованості правової культури в майбутніх поліціантів є статистично значущими, тобто вірогідними.

Під час підстановки у формулу відповідних значень отримуємо значення T для групи КГ (табл. 4): $T = 60,872 > T_k = 4,320$. Відповідно до правила прийняття рішення одержаний результат дає підстави для відхилення нульової гіпотези, тобто в групі КГ не відбулися статистично значущі зміни в рівнях сформованості правової культури майбутніх поліціантів.

Отже, доведено ефективність запровадженого організаційно-педагогічного забезпечення освітнього середовища закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання для формування правової культури майбутніх поліціантів.

Висновки. Організаційно-педагогічне забезпечення складників освітнього середовища закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання, спрямованого на формування правової культури майбутніх поліціантів (організаційно-управлінського, змістового, комунікативного), передбачає: створення матеріально-технічного та навчально-технологічного підґрунтя освітнього процесу; координацію взаємодії курсантів, викладачів, командирів, адміністрації, представників служб закладу; створення сприятливих умов для правового виховання й самовиховання кожного курсанта; удосконалення відповідної професійної компетентності викладачів; створення інформаційного поля для задоволення освітніх потреб курсантів, оволодіння ними правовими знаннями, вироблення в майбутніх поліціантів необхідних умінь їх застосу-

вання в професійній діяльності; створення сприятливої психологічної атмосфери в закладі, установлення всіх необхідних для формування правової культури курсантів видів комунікативних зв'язків на основі реалізації принципів взаємоповаги, толерантності, верховенства права.

Експериментально доведено ефективність такого забезпечення. Зокрема, в експериментальній групі кількість курсантів із високим рівнем правової культури збільшилася на 34,2 %, а в контрольній групі цей показник становив лише 6,1 %.

Одержані дані свідчать про те, що проведена експериментальна робота не суперечить дослідженням інших авторів (С. Легуша [14]; М. Подбездський, М. Васильєва, Я. Яковенко [18]; В. Ільїна [13]; Л. Калашнікова [7]; Р. Андрусинин [1] та інші), а бере їх до уваги. Вона пропонує нові підходи до наукового розв'язання проблеми формування правової культури майбутніх поліціантів у процесі професійної підготовки в закладах вищої освіти.

Проведене дослідження не вичерпує багатогранної проблеми формування правової культури особистості. Предметом подальшого вивчення можуть бути такі проблеми, як педагогічні умови формування правової культури майбутніх поліціантів в освітньому середовищі закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання; залежність між рівнем готовності викладача до правового виховання майбутніх поліціантів і рівнем сформованості правової культури курсантів; організація управління діяльністю майбутніх поліціантів, що пов'язана із правовим самовихованням і правовою самоосвітою.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрусинин Р. Правове виховання працівників ОВС: теоретико-правовий вимір : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права. Львів, 2016.
2. Бігун В. Людина в праві: аксіологічний підхід : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12; Нац. акад. внутр. справ України МВС України. Київ, 2004.
3. Грабарь М., Краснянская К. Применение математической статистики в педагогических исследованиях. Москва : Педагогика, 1977.
4. Данильян О., Петришин О. Проблема взаємовпливу правового виховання і державотворчого процесу: українські реалії. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1 (60). С. 28–38.
5. Зеленська Л. Лекційна форма навчання в контексті трансформаційних викликів сучасності. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2016. № 50–51, 219–226.
6. Зеленська Л. Викладач як суб'єкт інноваційних процесів у системі вищої освіти України. *Інженерні та освітні технології. Тематичний випуск «Сучасна вища освіта: реалії, проблеми, перспективи»*. 2016. № 4 (20). С. 63–68.
7. Калашнікова Л. Формування соціальної позиції студентів у навчально-виховному середовищі

педагогічного університету : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 – теорія та методика виховання. Харків, 2015.

8. Калиновський Ю. Правове виховання як механізм розвитку правового суспільства в Україні. *Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія.* 2012. № 3 (13). С. 134–139.

9. Коваленко І. Правова соціалізація особистості як процес формування правової культури. *Культура України.* 2011. № 32. С. 110–118.

10. Костенко О. Юридична наука, освіта і правове виховання у механізмі забезпечення правопорядку (в контексті соціально-натуралістичної юриспруденції). *Держава і право у світлі сучасної юридичної думки.* 2010. С. 388–400.

11. Кравченко О. Суть поняття «правовий нігілізм» та шляхи його подолання. *Педагогіка та психологія.* 2011. № 40. С. 3–9.

12. Курка С. Правове виховання студентської молоді у вищому навчальному закладі як чинник формування правової культури особистості. *Наше право.* 2011. № 3. С. 5–10.

13. Ільїна В. Формування правової культури майбутніх правоохоронців у освітньому середовищі ліцею : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2011.

14. Легуша С. Сутність, функції і механізм правового виховання курсантів вищих навчальних закладів МВС України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01; НАН України. Київ, 2002.

15. Мальцев Д., Швачка В. Правове виховання як невід'ємна складова правової соціалізації особистості. *Бюлетень Міністерства юстиції України,* 2011. № 7. С. 12–19.

16. Мануйлов Є. Правове виховання студентів ВНЗ України. *Вісник Національної юридичної ака-*

демії України ім. Ярослава Мудрого. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2011. № 10. С. 236–238.

17. Моргунов О. Сутність і зміст правовиховної роботи в органах внутрішніх справ. *Актуальні проблеми держави і права.* 2014. № 73. С. 491–497.

18. Подберезський М., Васильєва М., Яковенко Я. Проблеми формування національної правової культури. Харків : Енеїда, 2003.

19. Попова О. Інновації в системі освіти. В кн. *Лекції з педагогіки вищої школи* : навч. посіб. Харків : ОВС, 2010. С. 276–302.

20. Сербин Р. Правова культура – важливий фактор розбудови правової держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Київ, 2003.

21. Слободчиков В. Образовательная среда: реализации целей образования в пространстве культуры. *Новые ценности образования: культурные модели школ.* 1997. № 7. С. 177–184.

22. Суровська Л., Швецова А. Правове виховання як чинник суспільного розвитку. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серія: Філософія. Соціологія.* 2009. № 22 (61). С. 240–242.

23. Трофименко В. Особливості статусу правоохоронця у системі правового виховання. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».* 2014. № 1 (20). С. 1–7.

24. Шефель С. Правове виховання як мета й умова концептуального оновлення структури правової культури. *Проблеми законності.* 2009. № 103. С. 250–252.

25. Штангрет М. Філософські проблеми правового виховання молоді (на прикладі закладів освіти МВС України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12; Львів. держ. ун-т внутр. справ]. Львів, 2007.

26. Ясвин В. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. Москва, 1997.